

T R A N S K R Y P C J A
ROZPRAWY PRZED TRYBUNAŁEM KONSTYTUCYJNYM
z dnia 15 listopada 2023 r.
w sprawie o sygn. P 7/22

Rozprawie przewodniczy Sędzia TK Stanisław Piotrowicz.

Przewodniczący:

Otwieram rozprawę przed Trybunałem Konstytucyjnym, w składzie tu obecnym, w sprawie pytania prawnego Sądu Okręgowego w Elblągu, czy art. 25 ust. 2 pkt 2 oraz ust. 2a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z art. 17 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 24 czerwca 2021 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 1621) w zakresie, w jakim przepisy te nie przyznają prawa do obliczenia emerytury z uwzględnieniem art. 25a ust. 2 pkt 2 oraz ust. 2a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku tym osobom, które wniosek o emeryturę zgłosiły przed 1 czerwca 2021 r., są zgodne z art. 2, art. 32 oraz 67 ust. 1 Konstytucji.

Na rozprawę stawili się, w imieniu sądu przedstawiającego pytanie prawne – nikt się nie stawił; sąd pytający o terminie rozprawy został prawidłowo powiadomiony, nie zgłosił udziału swojego przedstawiciela w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym. W imieniu Sejmu – też nikt się nie stawił; Sejm o terminie rozprawy został prawidłowo powiadomiony. W imieniu Prokuratora Generalnego – pani Ariadna Ochnio, prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa-Ochota, delegowana do wykonywania czynności służbowych w Prokuraturze Krajowej. Udział w postępowaniu zgłosił Rzecznik Praw Obywatelskich, w imieniu którego stawiała się pani Aldona Ignatowska, główna specjalistka w Zespole Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich. Pełnomocnictwa w aktach.

Trybunał Konstytucyjny informuje, że rozprawa transmitowana jest w Internecie. Czy w obecnym stadium postępowania uczestnicy postępowania mają wnioski formalne?

[uczestnicy postępowania nie zgłosili wniosków formalnych]

Jeżeli nie ma wniosków formalnych, wobec tego przystępujemy do wysłuchania uczestników postępowania. Ponieważ nie stawił się przedstawiciel sądu pytającego, bardzo proszę pana sędziego sprawozdawcę o przedstawienie zasadniczych motywów pytania prawnego. Bardzo proszę, panie sędzio.

Sędzia Piotr Pszczółkowski:

Bardzo dziękuję. Zakres zaskarżenia wskazał już pan sędzia przewodniczący, a pytanie prawne zostało wniesione w związku ze sprawą odwołania od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, w której organ odmówił ponownego ustalenia wysokości emerytury powszechnej. 15 czerwca skarżący złożył wniosek o emeryturę z tytułu osiągnięcia wieku emerytalnego, decyzją z 20 lipca 2010 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych przyznał emeryturę powszechną od 1 czerwca 2010 roku, przy czym wypłatę tej przyznanej emerytury zawieszono, ponieważ wcześniejsza emerytura skarżącego była korzystniejsza.

8 października 2021 roku skarżący wystąpił z wnioskiem o ponowne ustalenie wysokości emerytury, podnosząc m.in., że składając wniosek w czerwcu 2010 roku nie miał świadomości wpływu daty złożenia wniosku na wysokość świadczenia. W uzasadnieniu pytania prawnego, Sąd Okręgowy w Elblągu wskazał, że ustawa nowelizująca z 2021 roku, a także ustawa z dnia 14 maja 2020 roku o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2, uregulowały sposób ustalania wysokości tzw. emerytur czerwcowych jedynie na przyszłość. Początkowo incydentalnie w samym roku 2020, następnie już na stałe od 2021 roku, pomijając jednak emerytury ustalone w latach wcześniejszych. Pytający sąd, opisawszy stan prawny, poprzedzający wejście w życie ustawy nowelizującej z roku 2021, podniósł, że złożenie wniosku o emeryturę w czerwcu, w związku z obowiązującym wówczas sposobem waloryzacji kwartalnej składek na ubezpieczenie społeczne, skutkowało niższym wymiarem emerytury, niż w przypadku, gdyby wniosek taki złożono w innym z każdych 11 miesięcy roku.

Przywoławszy art. 25a ustawy o ubezpieczeniach społecznych, w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą, którą wprowadzono nowe zasady ustalania wysokości tzw. emerytur czerwcowych, sąd pytający wyjaśnił, że w przepisach przejściowych – chodzi o art. 17 ustawy nowelizującej z 2021 roku – postanowiono, że regulacja ta ma zastosowanie do emerytur przyznanych na wniosek zgłoszony po 31 maja roku 2021. Pytający sąd, zobowiązawszy Zakład Ubezpieczeń Społecznych do hipotetycznego przeliczenia emerytury skarżącego, uzyskał informację, że jeśli art. 25a ustawy miałby w jego sprawie zastosowanie, wówczas emerytura byłaby korzystniejsza od emerytury przyznanej, a także wypłacanej wcześniej przyznanej emerytury, byłaby to kwota 1836 zł 78 gr zamiast kwoty 1733 zł 58 gr lub odpowiednio 1840 [zł] i 85 gr. Sąd pytający, odwoławszy się do treści wcześniejszych wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich, kierowanych do właściwego

ministra, stwierdził, że wprowadzenie nowych reguł waloryzacji tzw. emerytur czerwcowych co do zasady, ze skutkiem na przyszłość i wyjątkowo jedynie z możliwością przeliczenia tych niektórych wcześniej przyznanych emerytur, spowodowało niezasadne zróżnicowanie sytuacji osób, które złożyły wniosek o emeryturę w czerwcu, w latach wcześniejszych niż rok 2021, i w przypadku których wysokość emerytur została ustalona w latach 2009-2019.

Zdaniem sądu pytającego, kwestionowane przez niego przepisy naruszają zasadę równości w aspekcie prawa do zabezpieczenia społecznego. Nieprzyznanie prawa do wyrównania tzw. emerytur czerwcowych z lat 2009-2019 osobom będącym w sytuacji w istocie tożsamej do sytuacji osób, którym emeryturę przyznano w latach kolejnych, jest w ocenie sądu pytającego – Sądu Okręgowego w Elblągu – sprzeczne także z zasadą sprawiedliwości społecznej. Dziękuję bardzo.

Przewodniczący:

Dziękuję bardzo. Udzielam głosu prokuratorowi. Bardzo proszę, pani prokurator.

Pani Ariadna Ochnio:

Wysoki Trybunał Konstytucyjny, działając z upoważnienia Prokuratora Generalnego, podtrzymuję w całości stanowisko wyrażone w skierowanym do Trybunału piśmie, datowanym na dzień 3 stycznia 2023 roku, zgodnie z którym pytanie prawne przedstawione przez Sąd Okręgowy w Elblągu nie spełnia warunków formalnych określonych w art. 52 ust. 2 pkt 4 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym i wobec powyższego wnoszę o umorzenie niniejszego postępowania wobec niedopuszczalności wydania orzeczenia. Istota problemu, którego dotyczy pytanie prawne, postawione przez sąd, dotyczy zakresu podmiotowego stosowania mechanizmu kwartalnej waloryzacji składek na ubezpieczenie emerytalne i kapitału początkowego, który nie obejmuje osób, którym emeryturę przyznano lub podjęto jej wypłatę w czerwcu lat 2009-2019.

Składki na ubezpieczenie emerytalne, zewidencjonowane na koncie ubezpieczonego, są corocznie waloryzowane od dnia 1 czerwca każdego roku. Waloryzacji podlega kwota składek zewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego na dzień 31 stycznia roku, za który przeprowadzana jest waloryzacja, powiększona o kwoty z tytułu przeprowadzonych waloryzacji. Jednakże, metoda rocznej waloryzacji nie uwzględnia składek za ostatnie miesiące pracy przed przejściem na emeryturę, zewidencjonowanych po dniu 31 stycznia. Z tego powodu mechanizm waloryzacji rocznej został uzupełniony przez ustawodawcę waloryzacją kwartalną. Ta ostatnia dotyczy składek zewidencjonowanych na koncie

ubezpieczonego po dniu 31 stycznia roku, za który przeprowadzono ostatnią waloryzację i podobne zasady stosuje się przy waloryzacji kapitału początkowego.

Waloryzację przeprowadza się corocznie do czasu, gdy ubezpieczony zgłosi wniosek o emeryturę, zaś w przypadku ustalania wysokości emerytury w okresie od stycznia do maja i od lipca do grudnia danego roku, czyli z wyłączeniem miesiąca czerwca, składki zapisane na koncie ubezpieczonego po 31 stycznia roku, za który przeprowadzono ostatnią waloryzację, podlegają dodatkowo również waloryzacji kwartalnym. W przypadku ustalania wysokości emerytury w czerwcu danego roku, kwota składek poddana ostatniej waloryzacji rocznej, przed dokonaniem zmian stanu prawnego, najpierw w 2020 roku i potem 2021 roku, które jednak nie objęły osób, którym przyznano emeryturę lub podjęto jej wypłatę w czerwcu lat 2009-2019, nie mogła być poddana dodatkowym waloryzacji kwartalnym, gdyż została już zwaloryzowana za poprzedni rok od dnia 1 czerwca roku, w którym zgłoszono wniosek o emeryturę. W konsekwencji, przejście na emeryturę w czerwcu mogło być mniej korzystne niż w pozostałych miesiącach drugiego kwartału danego roku.

Na mocy regulacji art. 53 ust. 1 ustawy z dnia 14 maja 2020 roku o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2, w przypadku ustalania w czerwcu 2020 roku wysokości emerytury, na podstawie ustawy emerytalnej, waloryzacji składek, o której mowa w art. 25a tej ustawy dokonywano w taki sam sposób, jak przy ustalaniu wysokości emerytury w maju 2020 roku, jeżeli było to korzystniejsze dla ubezpieczonego. Następnie możliwość taką wprowadzono ustawą zmieniającą z 24 czerwca 2021 roku, która weszła w życie w dniu 18 września 2021 roku. Regulacje, zawarte w art. 17 ust. 1 i 2 ostatnio wspomnianej ustawy, umożliwiły zastosowanie mechanizmu waloryzacji kwartalnej do ustalenia wysokości świadczeń osób, które złożyły wnioski o emeryturę w czerwcu 2021 roku bezpośrednio przed jej uchwaleniem – czyli uchwalono ją 24 czerwca 2021 roku – oraz po jej uchwaleniu, ale przed wejściem w życie, to jest przed 18 września 2021 roku, a także *pro futuro*. Czyli ustawa nowelizująca miała ograniczony w obrębie jednego roku skutek retroaktywny.

Według sądu pytającego problem emerytur czerwcowych nie powinien być uregulowany tylko na przyszłość, ale również odnośnie do emerytur, których wysokość została ustalona w czerwcu w latach 2009-2019. W ocenie tego sądu, skoro art. 17 przytoczonej ustawy zmieniającej, skoro w tym artykule zdecydowano się wstecznie uregulować kwestię ustalenia wysokości emerytury w czerwcu 2021, nie było przeszkód

o charakterze legislacyjnym, aby w tym samym przepisie ustawy zmieniającej wprowadzić rozwiązania dotyczące również poprzednich lat.

Dokonując oceny formalnej pytania prawnego, postawionego przez Sąd Okręgowy w Elblągu, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na następujące kwestie. Przesłanki procesowe, warunkujące przeprowadzenie merytorycznej oceny formalnej pytania prawnego, muszą być spełniane na każdym etapie postępowania, a stwierdzenie ujemnych przesłanek wydania orzeczenia skutkuje umorzeniem takiego postępowania. Merytoryczne rozstrzygnięcie zagadnienia przedstawionego w pytaniu prawnym, skierowanym do Trybunału, wymaga spełnienia przez to pytanie szeregu przesłanek. Po pierwsze, uregulowanych w art. 193 Konstytucji oraz po drugie, przesłanek uregulowanych w art. 52 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym. Analiza postawionego przez sąd pytania prawnego prowadzi do wniosku, że pytanie to nie spełnia przesłanek wskazanych w art. 52 ust. 2 pkt 4 o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.

W myśl tego przepisu, jednym z obligatoryjnych elementów pytania prawnego jest sformułowanie zarzutu niezgodności z Konstytucją kwestionowanego aktu normatywnego oraz uzasadnienie tego zarzutu z powołaniem argumentów lub dowodów na jego poparcie. Istotą zarzutu stanowi zindywidualizowanie relacji między poddanym kontroli aktem normatywnym, a wskazanym wzorcem kontroli. Indywidualizacja ta polega na uzasadnieniu twierdzenia, że konkretny akt normatywny jest niezgodny z tym wzorcem. Uzasadnienie zarzutu polega na sformułowaniu takich argumentów, które przemawiają na rzecz niezgodności norm wynikających z kwestionowanych przepisów z normami zawartymi we wzorcach kontroli. Zgodnie z orzecznictwem Wysokiego Trybunału, wymóg uzasadnienia należy rozumieć, jako nakaz odpowiedniego udowodnienia zarzutów, w kontekście każdego wskazanego wzorca kontroli.

Pytający sąd w uzasadnieniu pytania prawnego powinien przedstawić proces myślowy, jaki doprowadził go do przedstawienia zarzutu niezgodności danej normy z regulacją nadrzędną. Obejmuje to w szczególności dokonanie wykładni przepisów wskazanych, jako przedmiot kontroli oraz jako wzorzec kontroli, a następnie porównanie norm wynikających z tych przepisów i wykazanie, że zachodzi między nimi niezgodność. To na pytającym sądzie spoczywa zatem ciężar udowodnienia niezgodności przedmiotu zaskarżenia z powołanymi wzorcami konstytucyjnymi. Uzasadnienie pytania prawnego powinno być przy tym wyczerpujące. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wskazał w swoim orzecznictwie, że przesłanka odpowiedniego uzasadnienia zarzutów nie powinna

być traktowana powierzchownie i instrumentalnie. Ma to szczególne znaczenie o tyle, że skoro kontrola hierarchicznej zgodności norm opiera się na domniemaniu ich konstytucyjności, to podmiot inicjujący postępowanie przed Trybunałem jest zobligowany dostarczyć argumentów pozwalających Trybunałowi to domniemanie obalić. Dopóki sąd pytający nie powoła przekonujących argumentów, mających świadczyć o niezgodności kwestionowanego przepisu ze wskazanymi wzorcami kontroli, Trybunał winien je uznawać za zgodne ze wzorcem kontroli.

Sąd pytający, powołując art. 32 Konstytucji, jako jeden z wzorców, nie dokonał rozróżnienia zakresu normowania obu jednostek redakcyjnych tego przepisu. Analiza uzasadnienia wskazuje, że sąd utożsamia zakaz dyskryminacji, zawarty w art. 32 ust. 2 Konstytucji z zakazem różnicowania sytuacji podmiotów podobnych zawartym w art. 32 ust. 1 Konstytucji. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, dyskryminacja stanowi natomiast kwalifikowany przejaw nierównego traktowania, wyrażający się w świadomym i celowym, a przy tym konstytucyjnie zabronionym różnicowaniu przez prawodawcę podmiotów prawa wyłącznie przez wzgląd na ich indywidualne cechy osobowe, bądź różnicowanie z innymi, dających się ujawnić w toku wykładni pobudek zasługujących na szczególne potępienie. Twierdzenie, że prawodawca naruszył zakaz dyskryminacji wymaga zatem przedstawienia innych argumentów niż twierdzenie, że naruszono nakaz równego traktowania podmiotów podobnych.

Aby dowieść naruszenie art. 32 ust. 2 Konstytucji należy wykazać w szczególności, że różnicowanie opiera się na indywidualnej osobowej cesze adresata normy oraz wprowadzone kryterium różnicowania jest zakazane konstytucyjnie. W niniejszej sprawie sąd pytający nie powołał argumentów na poparcie zarzutu naruszenia konstytucyjnego zakazu dyskryminacji ani nie przedstawił wykładni tego wzorca kontroli. W związku z tym należy uznać, że w zakresie tego zarzutu, to jest naruszenia przez kwestionowane regulacje zakazu dyskryminacji wynikającego z art. 32 ust. 2 Konstytucji, pytanie prawne nie spełnia wymogów formalnych wynikających z art. 52 ust. 2 pkt 4 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.

Wysoki Trybunał, podobnymi brakami obarczone jest też uzasadnienie pytania prawnego, odnoszące się do zarzutu niezgodności kwestionowanych regulacji z art. 32 ust. 1 Konstytucji. Konstytucyjna zasada równości była wielokrotnie analizowana przez Trybunał, który wskazywał, że z zasady tej wynika nakaz jednakowego traktowania podmiotów prawa w obrębie określonej kategorii. Wszystkie podmioty prawa, charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną powinny być traktowane równo,

czyli według jednakowej miary, bez różnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących, a ocena regulacji prawnej, z punktu widzenia zasady równości, wymaga rozpatrzenia trzech zagadnień.

Po pierwsze, należy ustalić, czy można wskazać wspólną cechę istotną, uzasadniającą równe traktowanie określonych podmiotów. Po drugie, konieczne jest stwierdzenie, że prawodawca zróżnicował prawa lub obowiązki podmiotów znajdujących się w takiej samej lub podobnej sytuacji. Po trzecie, jeżeli prawodawca odmiennie potraktował podmioty charakteryzujące się wspólną cechą istotną, to mając na uwadze, że zasada równości nie ma charakteru absolutnego, niezbędne jest rozważenie, czy wprowadzone od tej zasady odstępstwo można uznać za dopuszczalne w świetle innych norm, zasad lub wartości konstytucyjnych. Odstępstwo takie jest dozwolone, jeżeli zróżnicowanie odpowiada kryterium relewantności, proporcjonalności oraz powiązania z innymi normami, zasadami lub wartościami konstytucyjnymi, w tym w szczególności zasadą sprawiedliwości społecznej. W związku z tym, w kontekście zarzutu naruszenia zasady równości, Trybunał wskazywał, że to na podmiocie inicjującym postępowanie spoczywa obowiązek wykazania jaka jest grupa podmiotów podobnych, wyjaśnienia na czym polega zróżnicowanie ich sytuacji prawnej przez zaskarżone unormowanie i przedstawienie argumentów na poparcie tezy, że w świetle norm, zasad i wartości konstytucyjnych takie różnicowanie sytuacji prawnej jest nieusprawiedliwione.

Wysoki Trybunał, sąd pytający, podnosząc zarzut naruszenia zasady równego traktowania przez niezasadne brak retroaktywności kwestionowanej regulacji, która zdaniem tego sądu powinna obejmować również emerytury, na które złożono wnioski w czerwcu przed 2021 rokiem, nie odniósł się do kwestii różnicowania sytuacji prawnej podmiotów w następstwie zmiany stanu prawnego. Z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, że zasada równości nakazuje równe traktowanie podmiotów równych w tym samym czasie, czyli pod rządami tego samego stanu prawnego. Zasada ta nie może natomiast hamować ewolucji porządku prawnego. Zasada równości nie oznacza zatem zakazu zmian stanu prawnego *pro futuro*. Z każdą taką zmianą wiąże się zróżnicowanie stanu prawnego, obowiązującego przed i po wejściu w życie nowej regulacji prawnej. Należy zatem uznać, że także w zakresie zarzutu niezgodności zaskarżonej regulacji z art. 32 ust. 1 ustawy zasadniczej, pytanie prawne nie spełnia wymogów formalnych.

Podobnymi brakami obarczone jest uzasadnienie pytania prawnego w zakresie dotyczącym zarzutów niezgodności z art. 67 ust. 1 oraz art. 2 Konstytucji. Sąd pytający

nie porównał kwestionowanych regulacji ze wzorcami kontroli z art. 2 oraz 67 ust. 1 Konstytucji, poprzestając na utożsamieniu naruszenia prawa do zabezpieczenia społecznego oraz zasady sprawiedliwości społecznej w demokratycznym państwie prawnym z naruszeniem zasady równego traktowania. Nie przedstawił przy tym samodzielnej argumentacji na poparcie zarzutów niezgodności art. 25a ust. 2 pkt 2 oraz ust. 2a ustawy emerytalnej w związku z art. 17 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 24 czerwca 2021 roku zmieniającej tę ustawę. Wysoki Trybunale, należy zatem uznać, że pytanie prawne w zakresie zarzutów niezgodności kwestionowanych regulacji z art. 2 i 67 ust. 1 Konstytucji również nie spełnia warunków formalnych, wynikających z art. 52 ust. 2 pkt 4 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.

Z tychże względów wnoszę o umorzenie niniejszego postępowania. Dziękuję bardzo.

Przewodniczący:

Dziękuję bardzo. Udzielam głosu przedstawicielowi Rzecznika Praw Obywatelskich. Bardzo proszę.

Pani Aldona Ignatowska:

Wysoki Trybunale, z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich potwierdzam stanowisko zawarte w piśmie procesowym z dnia 1 sierpnia 2022 roku, w którym Rzecznik Praw Obywatelskich na podstawie art. 63 ust. 2 ustawy z dnia 30 listopada 2016 roku o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym oraz art. 16 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich zgłosił udział w postępowaniu w sprawie pytania prawnego Sądu Okręgowego w Elblągu VI Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych – P 7/22 – oraz podtrzymuje argumentację zawartą w piśmie procesowym z dnia 28 września 2022 roku, zawierającą uzasadnienie i wnoszę o stwierdzenie, że art. 25a ust. 2 pkt 2 oraz ust. 2a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z art. 17 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 24 czerwca 2021 roku o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw w zakresie, w jakim przepisy te nie przyznają prawa do obliczenia emerytury z uwzględnieniem art. 25a ust. 2 pkt 2 oraz ust. 2a ustawy emerytalnej tym osobom, którym emeryturę przyznano od dnia 1 czerwca do dnia 30 czerwca w latach 2009-2019 są niezgodne z art. 67 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 oraz art. 2 Konstytucji.

Objęta pytaniem prawnym Sądu Okręgowego regulacja dotyczy znanego od szeregu lat problemu emerytur czerwcowych i dotyczy ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia [19]48 roku, uprawnionych do emerytury z nowego systemu

emerytalnego. Zasady ustalania wysokości emerytur na nowych zasadach, w systemie zdefiniowanej składki, powiązane są ze sposobem ich waloryzacji. Waloryzację składek przeprowadza się corocznie od dnia 1 czerwca każdego roku, poczynając od waloryzacji za rok 2000, z uwzględnieniem art. 25a, który reguluje waloryzację kwartalną. Waloryzacji rocznej podlega kwota składek zaewidencjonowanych na dzień 31 stycznia roku, za który jest przeprowadzana waloryzacja, powiększona o kwoty z tytułu przeprowadzonych waloryzacji. Waloryzacja kapitału początkowego, który jest ustalony decyzją organu rentowego na dzień 1 stycznia [19]99 odbywa się według takich samych zasad, z tym że pierwszej waloryzacji kapitału dokonano od dnia 1 czerwca a waloryzacji składek emerytalnych... 1 czerwca 2000 roku a waloryzację składek emerytalnych od 1 czerwca 2001 roku. Waloryzacja kwartalna stanowi uzupełnienie waloryzacji rocznej i stosowana jest przy ustaleniu wysokości, to znaczy znajduje zastosowanie w sytuacji złożenia wniosku o przyznanie i ustalenie wysokości emerytury.

Waloryzacji kwartalnej podlega kwota składek na ubezpieczenie emerytalne, zaewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego po dniu 31 stycznia roku, za który przeprowadzono ostatnią waloryzację roczną. W przypadku zatem, ustalenia emerytury w pierwszym kwartale danego roku, ostatniej waloryzacji składek dokonuje się za trzeci kwartał poprzedniego roku. Postępowanie dotyczy waloryzacji w drugim kwartale i wtedy ostatniej, kwartalnej waloryzacji dokonuje się za czwarty kwartał poprzedniego roku. Podobnie jest w kolejnych kwartałach. Waloryzację składek przeprowadza się w systemie rocznym do czasu, gdy ubezpieczony zgłosi wniosek o emeryturę. Wówczas składki emerytalne i kapitał początkowy dodatkowo waloryzuje się kwartalnie za okresy, za które nie były objęte waloryzacjami rocznymi, przy czym ustawa emerytalna zawiera zastrzeżenie, że w wyniku przeprowadzonych waloryzacji stan konta emerytalnego oraz kapitału nie może ulec obniżeniu. Są to odpowiednie art. 25 ust. 3 i art. 173 ust. 6a.

Złożenie wniosku o emeryturę, ustalenie jej ostatecznej wysokości do wypłaty w czerwcu skutkuje niższym wymiarem emerytury w porównaniu do wniosków złożonych w pozostałych 11 miesiącach. W przypadku ustalenia wysokości emerytury w okresie od stycznia do maja i od lipca do grudnia danego roku, składki zapisane na koncie ubezpieczonego po dniu 31 stycznia roku, za który była przeprowadzana ostatnia waloryzacja, jak również kapitał początkowy i składki zaewidencjonowane we wcześniejszym okresie, poddane ostatniej rocznej waloryzacji, podlegały dodatkowo również waloryzacji kwartalnym. Natomiast w przypadku ustalenia wysokości emerytury w czerwcu danego roku, kwota składek poddana ostatniej waloryzacji rocznej nie podlegała

dotychczasowym waloryzacji kwartalnym. Świadczenia osób przechodzących na emeryturę w czerwcu w sytuacji, gdy kwoty poddane ostatniej rocznej waloryzacji nie podlegają dodatkowym waloryzacji kwartalnym, były niższe niż emerytury osób przechodzących na emeryturę nie tylko w pozostałych miesiącach drugiego kwartału, to znaczy w kwietniu i maju, lecz również niższe, tak jak wspomniałam, niż ustalone w pozostałych kwartałach.

Formuła ustalenia... formuła obliczania wskaźnika waloryzacji składek, zarówno rocznej, jak i kwartalnej, oparta jest na wzroście przypisu składek na ubezpieczenie emerytalne. W pierwszym kwartale wzrost przypisu składek w stosunku do poprzedniego roku jest znacznie wyższy niż pozostałych kwartałach. Tym samym wskaźnik waloryzacji za pierwszy kwartał danego roku jest zwykle wyższy niż wskaźnik waloryzacji rocznej. Im wyższa jest ta różnica, tym waloryzacja składek jest korzystniejsza od waloryzacji rocznej.

Problem emerytur czerwcowych był przedmiotem wielokrotnych wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich, adresowanych do Ministra Rodziny i Polityki Społecznej, a także do Senatu w trakcie prac legislacyjnych związanych z uchwaleniem ustawy zmieniającej. Już w odpowiedzi na pierwsze wystąpienie Rzecznika, z 2017 roku, ówczesny Minister Rodziny Pracy i Polityki Społecznej podzielił stanowisko Rzecznika o niezbędności rozwiązania problemu, poprzez stosowną korektę regulacji prawnych. Również potwierdzano to w odpowiedzi na kolejne wystąpienia, wskazując że Ministerstwo oczekuje na decyzję zespołu do spraw programowania prac rządu w kwestii prac legislacyjnych, bądź też że podjęto działania mające na celu udzielenia... pouczenia właściwego przez organy rentowe. Nie mniej jednak dopiero ustawą incydentalną z 14 maja [20]20 roku o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2 przewidziano incydentalnie [20]20 roku, że w sytuacji, kiedy wniosek o emeryturę zostanie złożony w czerwcu, bądź wysokości tej emerytury zostanie ustalona w czerwcu, będzie to traktowane, jak by był złożony w maju danego roku. Na stałe wprowadzono tą regulację przepisami ustawy z dnia 24 czerwca [20]21 roku, zwaną ustawą zmieniającą i te przepisy weszły w życie od 18 października i w przepisach przejściowych uregulowały sytuacje osób, które ukończyły... przeszły na emeryturę po 31 maja [20]21 roku, przewidując wsteczną regulację i wypłatę w terminie 30 dni od dnia wejścia w życie ustawy... ponowne przeliczenie podlega... to świadczenie w terminie 30 dni od dnia wejścia w życie ustawy nowelizującej.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, wprowadzenie ustawą zmieniającą inny sposób waloryzacji składek oraz kapitału początkowego dla osób, którym emeryturę przyznana, ustalano wysokość od dnia 1 do 30 czerwca, który obowiązuje począwszy

od 2021 roku w zakresie, w jakim przepisy te nie znajdują zastosowania do osób, którym wysokość emerytury ustalono od dnia 1 do 30 czerwca w latach 2009-2019, pozostaje w sprzeczności z gwarancjami konstytucyjnymi dotyczącymi przestrzegania zasady równości w prawie do zabezpieczenia społecznego – art. 67 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 – oraz zasadę sprawiedliwości społecznej – art. 2. Określone w art. 32 ust. 1 Konstytucji zasada równości polega na równym traktowaniu wszystkich podmiotów, adresatów norm prawnych charakteryzujących się jednakową cechą wspólną, bez różnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących.

W świetle orzecznictwa, podstawą rozstrzygnięcia o zasadzie równości musi być zawsze ustalenie cechy relewantnej, która świadczy o występowaniu podmiotów o tożsamym charakterze i odmienne potraktowanie przez ustawodawcę podmiotów znajdujących się w podobnych sytuacjach może wskazywać na ewentualne naruszenie zasady równości. Wszelkie odstępstwo od nakazu równego traktowania podmiotów muszą znajdować racjonalne uzasadnienie, czyli muszą mieć charakter relewantny, proporcjonalny i musi zachodzić związek racjonalny, związek z innymi wartościami, zasadami oraz normami konstytucyjnymi uzasadniającymi odmienne potraktowanie podmiotów podobnych. Konstytucyjna zasada równości wiąże ustawodawcę podczas określania zasad realizowania prawa do zabezpieczenia społecznego, przewidzianego w art. 67 ust. 1 Konstytucji. Przepis ten przewiduje, że obywatel niezdolny do pracy ze względu na choroby lub inwalidztwo, jak również w związku z osiągnięciem wieku emerytalnego ma prawo do zabezpieczenia społecznego w zakresie oraz w formie wskazanej w ustawie. O ile zatem ustawodawca zobligowany jest do stworzenia systemu zabezpieczenia społecznego, obejmującego okoliczności wskazane w art. 67 ust. 1 Konstytucji, o tyle sposób wykonania tego obowiązku pozostawiono jego swobodnej decyzji. Niezależnie jednak od tej swobody, ustawodawca pozostaje zawsze związany zasadą równości, mającą charakter ogólnej zasady odnoszącej się do wszystkich konstytucyjnych wolności i praw człowieka określonych w rozdziale drugim Konstytucji. W ocenie Rzecznika, w rozpatrywanej sprawie, cechą istotną, pozwalającą wyróżnić kategorię podmiotów, do których odnosi się gwarancja równego traktowania, prawa do zabezpieczenia społecznego, należy uznać całą grupę ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia [19]48 roku, wobec których w sferze obliczenia emerytury zastosowanie znajduje formuła emerytalna oparta na systemie zdefiniowanej składki.

Podstawą obowiązującego systemu emerytalnego jest wprowadzony od dnia 1 stycznia 1999 roku podział ubezpieczonych na kategorie: urodzonych przed 1 stycznia

[19]49 – tzw. stary system emerytalny – i po 31 grudnia [19]48 – nowy system emerytalny – z zastrzeżeniem, że niektórzy ubezpieczeni urodzeni po dniu 31 grudnia [19]48 roku, a przed dniem 1 stycznia [19]69 uzyskiwali uprawnienia określonych warunków do końca 2008 roku, uprawnienia emerytalne według zasad określonych dla ubezpieczonych, urodzonych przed dniem 1 stycznia [19]49 roku. Podział ten został zaakceptowany w orzecznictwie Trybunału ze względu na racjonalność, proporcjonalność użytych środków prawnych dla realizacji celów reformy emerytalnej.

Należy wskazać, że w obrębie tej samej grupy ubezpieczonych, urodzonych po 31 grudnia [19]49, którzy objęci zostali reformą i tym samym systemem zdefiniowanej składki, w przypadku wystąpienia o emeryturę w czerwcu funkcjonują dwa odmienne sposoby waloryzacji składek oraz kapitału początkowego, mającego bezpośrednie przełożenie na wysokość świadczenia. Korzystniejszy sposób waloryzacji, obejmujący waloryzację roczną oraz kwartalną dotyczyć będzie emerytur przyznanych w czerwcu, począwszy od 2020 roku – biorąc pod uwagę ustawę incydentalną, również w [20]20. W gorszej sytuacji pozostaną ubezpieczeni urodzeni po 31 grudnia [19]48 roku, którzy w latach 2009-2019 mieli przyznane emerytury w czerwcu, gdzie kwota składek poddana ostatniej rocznej waloryzacji nie podlegała dodatkowym waloryzacom kwartalnym.

Zdaniem Rzecznika, wskazane kryterium różnicowania sytuacji prawnej w obrębie grup ubezpieczonych, objętych nowym systemem emerytalnym, nie spełniał w dostatecznym stopniu wymogów wskazujących na możliwość wprowadzenia wyjątku o zasadę równego traktowania w prawie do zabezpieczenia społecznego. Po pierwsze, rozważane rozwiązania nie mają charakteru relewantnego, ponieważ nie pozostają w bezpośrednim związku z celami i treścią przepisów prawnych, w których zawarta została kontrolowana norma i nie służą ich realizacji. Celem ustawy nowelizacyjnej było wyeliminowanie sytuacji związanej z terminem przyznania emerytury, który determinował jej wysokość, podczas gdy czynnikiem mającym wpływ na wysokość świadczenia w nowym systemie emerytalnym, oprócz wydłużenia aktywności zawodowej, powinien być wyłącznie sposób waloryzacji składek emerytalnych i kapitału początkowego oraz dalsze trwanie życia.

Ratio legis ustawy nowelizującej nie znajduje potwierdzenia w uzasadnieniu projektu ustawy... *ratio legis* ustawy nowelizacyjnej znajdującej potwierdzenie w uzasadnieniu projektu ustawy było wprowadzenie jednolitych zasad waloryzacji składek oraz kapitału początkowego dla osób, które wystąpią o emeryturę w czerwcu. Można uznać, że takie działanie nosiło znamiona naprawy stanu prawnego, który przez niejasne brzmienie

przepisów doprowadził w praktyce do gorszego traktowania w wymiarze emerytury osób, którym prawo do świadczenia ustalono w czerwcu.

Wspomnę, że w odpowiedzi na pierwsze wystąpienie Rzecznika z 2017 roku, Minister Rodziny Pracy i Polityki Społecznej uznał, że bezsporne jest, że podstawa obliczenia emerytury ustalana z zastosowaniem art. 25a ust. 2 pkt 2 na dzień 31 maja danego roku nie powinna być niższa od ustalonej na dzień 1 czerwca tego samego roku. Wskazano, że z punktu widzenia polityki społecznej, której nadrzędnym celem jest ochrona interesu osób znajdujących się w trudnej sytuacji bytowej i materialnej, nie do przyjęcia są rozwiązania, które skutkowałyby obniżeniem świadczeń emerytalnych. Nie byłoby to właściwe, tym bardziej że świadczenie emerytalne wyliczone według nowego algorytmu, uwzględniającego wysokość zgromadzonego kapitału i przewidywalnego dalszego trwania życia, są relatywnie niższe niż świadczenia przyznawane według tzw. starych zasad – przy porównywalnym stażu pracy i zarobkach. Zastosowanie zatem na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy zmieniającej przepisów art. 25 ust. 2 pkt 2 oraz ust. 2a ustawy emerytalnej, wprowadzających korzystniejszą kwartalną waloryzację składek wobec emerytur przyznanych na wniosek zgłoszony po dniu 31 maja 2021 roku lub przyznanych na podstawie lub emerytury z urzędu oraz rent rodzinnych przyznanych po osobach zmarłych po 31 maja 2021 roku, z pominięciem osób, które na emeryturę przychodziły wcześniej w czerwcu, ale w latach 2009-2019, stanowi odstępstwo od nakazu równego traktowania ubezpieczonych, objętych zreformowanym systemem emerytalnym, urodzonych po 31 grudnia [19]48 roku i nie służy realizacji zasady równego traktowania przy ustalaniu wysokości świadczenia.

Wprowadzenie korzystniejszych zasad tylko dla osób, które kończą aktywność zawodową po 31 maja 2021 roku z pominięciem tych, którzy na emeryturę przechodzili wcześniej w czerwcu, ale w latach 2009-[20]19 jest w opinii Rzecznika także nieproporcjonalne. W nowym systemie emerytalnym, wysokość emerytury określona w art. 26 ustawy emerytalnej jest wynikiem podzielenia podstawy obliczenia przez średnie dalsze trwanie życia dla osób w wieku przechodzących na emeryturę... podstawę obliczenia jest suma... podstawą obliczenia jest suma kwot zwaloryzowanych składek na ubezpieczenie emerytalne, zaewidencjonowanych na koncie ubezpieczonego po 31 grudnia [19]99 roku i kapitału początkowego, obliczonego za okres ubezpieczenia przed 1999 rokiem. Do podstawy obliczenia emerytury dla osób, które były członkami otwartych funduszy emerytalnych wlicza się zwaloryzowane środki zaewidencjonowane na tym koncie. W tym

systemie wysokość uzyskanego świadczenia znacząco odzwierciedla wysokość wniesionych składek.

Trybunał Konstytucyjny w odniesieniu do zasady wzajemności świadczeń... składek i świadczeń stwierdził, że uzasadnione jest takie zróżnicowanie świadczeń z ubezpieczeń społecznych, który opiera się na kryteriach długości okresu zatrudnienia, odpowiadającej mu długości okresu opłacania składek oraz wysokości wynagrodzenia, związanej z nią wysokością opłacanych składek. Zróżnicowanie sposobu waloryzacji składek kapitału początkowego, decydującego o wysokości emerytury w nowym systemie emerytalnym, w zależności od daty złożenia wniosku, nie ma charakteru proporcjonalnego, gdyż wprowadza nowy parametr znacząco określa... parametr w znaczący sposób określający wysokość świadczenia. Naprawienie tej regulacji tylko dla ubezpieczonych urodzonych po 31 grudnia [19]48 roku, którym wysokość emerytury ustalono od czerwca 2021, nie ma charakteru proporcjonalnego, gdyż pomija tych, którym emerytury ustalono wcześniej w czerwcu w latach 2009-[20]19.

Wreszcie po trzecie, rozpatrywane zróżnicowanie w opinii Rzecznika nie znajduje należytego odzwierciedlenia w wartościach, zasadach lub normach Konstytucji, które wskazywałyby na zasadność odmiennego potraktowania podmiotów. Jedną z tych wartości, do których odnosi się Trybunał Konstytucyjny jest równowaga budżetowa, choć z założenia system ubezpieczeń społecznych powinien być finansowany ze składek wypłacanych przez osoby ubezpieczone, to występujący w praktyce niedobór środków przeznaczonych na wypłaty świadczeń wymaga z różnych przyczyn... corocznie znacząco... wsparcia budżetu. Trybunał podkreślał, że jedną z wartości chronionych jest zasada równowagi budżetowej.

Jak wynika z pisma Ministra Rodziny i Polityki Społecznej, stanowiącego odpowiedź na pismo Trybunału w sprawie wydania opinii o skutkach finansowych, które są nieprzewidziane w ustawie budżetowej, z tych wyjaśnień wynika, że skutki finansowe wyniosłyby w latach 2024, 2023 – w kwotach nominalnych – łącznie 2 802 000 000, czyli jak rozumiem podzielone przez dziesięć, rocznie 280 000 000. Ustawodawca, kierując się potrzebą ograniczenia skutków finansowych wejścia w życie ustawy zmieniającej, okazał się przy tym niekonsekwentny w swoim zamierzeniu wprowadzenia zmian w ustalaniu wysokości na przyszłość. Ustawa zmieniająca weszła w życie 18 września 2021 roku, ale objęła korzystniejszymi regulacjami emerytury czerwcowe z 2021 roku. W tej sytuacji trudno uznać odwołanie się do równowagi budżetowej za argument przesadzający brak możliwości wprowadzenia na stałe jednolitych zasad waloryzacji składek oraz kapitału

początkowego dla wszystkich osób, które wystąpiły o emerytury w nowym... z nowego systemu emerytalnego w czerwcu, począwszy od 2009 do 2019 roku. Odmienne potraktowanie podmiotów podobnych nie znajduje również racjonalnego uzasadnienia ze względu na zasady sprawiedliwości społecznej. Rzecznik podziela stanowisko sądu pytającego, że zakwestionowana regulacja narusza zasadę sprawiedliwości społecznej, o której mowa w art. 2 Konstytucji.

W świetle orzecznictwa Trybunału, treść zasady sprawiedliwości społecznej z jednej strony wyznacza obowiązki o charakterze formalnym, nakazując równe traktowanie podmiotów równych oraz zakazując równego traktowania podmiotów nierównych, z drugiej zaś wyznacza obowiązki o charakterze materialnym, sprowadzające się do nakazu realizacji i ochrony szeregu wartości konstytucyjnych, w tym sprawiedliwości społecznej oraz bezpieczeństwa socjalnego. Wobec powyższego należy uznać, że brak prawa do obliczenia emerytury z uwzględnieniem art. 25a ust. 2 oraz ust. 2a ustawy emerytalnej osobom, którym emeryturę przyznano od dnia 1 czerwca do 30 czerwca w latach 2009-2019 narusza wynikającą z art. 2 Konstytucji zasadę sprawiedliwości społecznej. Biorąc powyższe pod uwagę, wnoszę jak w *petitum* pisma procesowego Rzecznika.

Przewodniczący:

Dziękuję bardzo. Obecnie uczestnicy postępowania mogą ustosunkować się do przedstawionych stanowisk.

Pani Ariadna Ochnio:

Dziękuję.

Pani Aldona Ignatowska:

Dziękuję.

Przewodniczący:

Ponieważ nikt z uczestników nie zamierza skorzystać z tego uprawnienia, przechodzimy do kolejnego etapu, w którym sędziowie będą zadawali pytania. Pan sędzia sprawozdawca, bardzo proszę.

Sędzia Piotr Pszczółkowski:

Ja mam pytanie do pani prokurator, przedstawiciela pana Prokuratora Generalnego. Pani prokurator, wyraziła pani zarzut pod adresem, cytując stanowisko Prokuratora Generalnego, pod adresem sądu pytającego o nie spełnieniu wymogów z art. 52 ust. 2 pkt 4 ustawy o trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym i uzasadniła go w swoim przemówieniu w sposób następujący, m.in. że sąd pytający nie przedstawił samodzielnych

zarzutów przeciwko zaskarżonemu art. 25 ust. 2. Prawdą jest, że w sporej części pytanie prawne odsyła do argumentacji uprzednich wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich.

Chce jednak zapytać, czy pani znajduje na tle aktualnego stanu prawnego, regulującego tryb postępowania przed Trybunałem, konieczność prezentowania, tak jak pani podkreśliła w przemówieniu, własnych zarzutów, czy niewystarczającym uzasadnieniem jest przytaczanie cudzych, wcześniej sformułowanych poglądów, zmierzających do obalenia domniemania konstytucyjności zaskarżonego przedmiotu kontroli?

Pani Ariadna Ochnio:

Wysoki Trybunale, oczywiście można powoływać się na rozmaite pisma, sporządzane przez organy państwowe w sprawie, której dotyczy pytanie prawne, jednak wywód w pytaniu prawnym powinien być tak przeprowadzony, aby można było się do niego merytorycznie odnieść. Chciałbym jeszcze dodać, *a propos* art. 67 ust. 1, wiele by można powiedzieć, ale nie można sądu pytającego w tym zakresie zastępować, bo aż prosiło by się, żeby były pewne argumenty, czy zostaje naruszona istota tego prawa, czy zasada sprawiedliwości społecznej doznaje uszczerbku, ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa – i w tym kontekście również – równości wobec prawa. Także ja podtrzymuję stanowisko Prokuratora Generalnego, że pytanie nie spełnia kryteriów formalnych i nie chciałabym również zastępować wyводу sądu w tym zakresie.

Sędzia Piotr Pszczółkowski:

Bardzo dziękuję. Przytoczyła pani stanowisko – jeszcze jedną kwestię chce wyjaśnić – przytoczyła pani warunki dotyczące powoływania się na art. 32 ust. 1 Konstytucji, płynące z niego gwarancje w zakresie równości uregulowania sfery prawnej, dotyczących obywateli, mówiła pani o konieczności znalezienia cechy relewantnej i o zasadzie proporcjonalności. Mam takie pytanie, czy biorąc pod uwagę charakter prawa do zabezpieczenia społecznego, pewną jego powszechność, pewną wzajemność, a także co zostało ustalone w tym postępowaniu, że tych obywateli, którzy korzystają z niezrównanego – do tej pory przez ustawodawcę – niezwaloryzowanego świadczenia czerwcowego – jest 1% – jakie potrafi pani przytoczyć argumenty, aby ten 1% ubezpieczonych nie korzystał z dobrej, korzystnej zmiany prawa wprowadzonej przez ustawodawcę na przyszłość?

Pani Ariadna Ochnio:

Ja tylko się mogę odnieść do treści pytania prawnego, postawionego przez sąd, wobec Wysokiego Trybunału do merytorycznego rozpatrzenia i czym innym jest minimalny zakres prawa do zabezpieczenia społecznego, a czym innym jest sfera uprawnień zagwarantowanych przez ustawę i wykraczających poza konstytucyjną istotę prawa

do zabezpieczenia. Trybunał Konstytucyjny też wypowiadał się o istocie waloryzacji, o obowiązkach ustawodawcy, jeżeli chodzi o waloryzację, natomiast ja podtrzymuję, że pytanie prawne sądu – w tym zakresie kryteriów formalnych nie spełnia.

Sędzia Piotr Pszczółkowski:

Dziękuję bardzo.

Pani Ariadna Ochnio:

Dziękuję.

Przewodniczący:

Dziękuję bardzo. Czy ktoś z panów sędziów chciałby jeszcze zadać pytanie?

[pozostali sędziowie składu orzekającego nie zgłosili pytań do uczestników postępowania]

Dziękuję. Wobec tego proszę uczestników postępowania o sformułowanie wniosków końcowych. Proszę bardzo, pani prokurator.

Pani Ariadna Ochnio:

Wysoki Trybunale, podtrzymuje w całości stanowisko pisemne przedstawione w piśmie datowanym na dzień 3 stycznia 2023 roku i wnoszę o umorzenie postępowania w niniejszej sprawie. Dziękuję bardzo.

Przewodniczący:

Dziękuję bardzo. Proszę przedstawiciela Rzecznika Praw Obywatelskich.

Pani Aldona Ignatowska:

Wysoki Trybunale, z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich podtrzymuje stanowisko zawarte w pismach procesowych z dnia 1 sierpnia i 28 września 2022 roku.

Przewodniczący:

Dziękuję bardzo. Trybunał Konstytucyjny uznaje sprawę za dostatecznie wyjaśnioną do wydania orzeczenia. Na tym zamykam rozprawę. Trybunał udaje się na naradę. Ogłoszenie orzeczenia nastąpi w dniu dzisiejszym, na tej Sali, o godzinie 10.30. Dziękuję bardzo.